

Gustav Bala

SOCIJALNI STATUS LAKSE PSIHICKI OMETENIH UCENIKA
I UCENIKA IZ STANDARDNE POPULACIJE

SOCIAL STATUS OF MILDLY RETARDED SCHOOLCHILDREN AND OF SCHOOLCHILDREN FROM STANDARD POPULATION: On the samples from mildly retarded schoolchildren and on the samples of schoolchildren from standard population have been determined significant quantitative and qualitative differences in social status. The results of discriminant and factor analysis have pointed that the social status of mildly retarded schoolchildren is significantly lower than in the samples from standard population.

I U V O D

Psihicka ometenost predstavlja znacajnu kategoriju hendikepiranih, koja se sve ozbiljnije tretira u svetu, pa i u nasem drustvu. Ova kategorija hendikepiranih predstavlja celovit svet za sebe u kome postoji serija bioloskih, medicinskih, psiholoskih, pedagoskih, formalno-pravnih i socioloskih problema.

Nase drustvo, koje socijalnu zastitu vodi na visoko etickim principima, jer je cak i Ustavom, kao i nizom drugih dokumenata, obezbedjena humana briga i o psihicki ometenima, svojom Uredbom o kategorizaciji dala je znacajan doprinos razresavanju problema i zastiti psihicki ometenih lica. Grupa psihicki ometenih predstavlja citavu skalu razlicitih karakteristika i manifestacija mentalne zaostalosti, a najbrojnije su one koje cine kategoriju lako psihicki ometenih osoba. Smatra se da je oko 2,6% psihicki ometenih medju decom skolskog uzrasta, a od toga oko 75% je lakse, 20% srednje i 5% tesko psihicki ometenih. Svakako da je to dobar razlog da se

drustvo posebno njima posveti.

Za potrebe naučno-istraživačkog projekta "Uticao vaspitno-obrazovnog procesa fizickog vaspitanja na psihosomatski status lakse psihicki ometenih ucenika", koga je realizovao Fakultet fizicke kulture u Novom Sadu, a finansirao SIZ za naučni rad Vojvodine, izvršena je i analiza socijalnog statusa tih ucenika u odnosu na ucenike iz standardne populacije. To je ucinjeno iz dva osnovna razloga:

1) socijalni status može bitno da utice na tok trudnoce majke i na psihomotorni razvoj deteta;

2) socijalni status coveka može, na odredjeni način, da utice na niz dimenzija psihosomatskog statusa.

U sprovedenom istraživanju imao se u vidu pasivni socijalni status, odnosno socijalni status roditelja ispitanika. Lako je uociti da je sticanje aktivnog socijalnog statusa kod lakse psihicki ometenih, kada zavrse specijalnu osnovnu, pa i srednju skolu, te kada se zaposle, bitno ograniceno i najvise zavisi od njihovog pasivnog statusa.

2 PROBLEM, CILJ I HIPOTEZA ISTRAZIVANJA

Lakše psihicki ometeni se rodjaju sa naslednim bioloski odredjenim potencijalom ili ometenost nastaje zbog nepovoljnih uslova trudnoce i porodjaja, ali i zbog neadekvatnog socijalnog statusa porodice. Mogu se naci rezultati istrazivanja kod nas (npr. Dzamonja, 1976; A. Hosek, 1979; Petrovic, Momirovic i A. Hosek, 1982) i u svetu (npr. Wiseman, 1966; Jensen, 1972; Vernon, 1977) koji ukazuju da socijalni status porodice moze pozitivno ili negativno uticati na razvoj raznih sposobnosti, narocito intelektualnih, pa i motorickih, kao i osobina dece i omladine.

Sigurno je da se rast, razvoj, vaspitanje i obrazovanje dece u porodicama i blizoj okolini sa povoljnim ekonomskim, obrazovnim, kulturalnim, vrednosnim i drustveno-politickim karakteristikama odvija sa znatno vecim izgledima na potpun i svestran razvoj celokupne licnosti pod uticajem redovnog i nekog dodatnog formalnog ili neformalnog skolovanja. To se posebno odnosi na kognitivno funkcionisanje, kao i na celokupno motoricko ponasanje dece i omladine, a narocito na efikasno resavanje koordinacijskih problema, koji u znatnoj mери podsecaju na kognitivne probleme.

Spomenuta povoljna socijalna klima bi trebala da bude izražena kod one dece i omladine koja su u toku svog rasta i razvoja fizički i/ili psihicki ometena, kako bi se ta ometenost kompenzirala i stvorili što povoljniji uslovi za njihovu uspesnu integraciju i socijalizaciju u društvenu sredinu (školovanje, zaposljavanje, mikrosocijalni status, slobodno vreme i sl.).

Na žalost, dosadasnja istraživanja socijalnog statusa porodica lakse psihicki ometene dece ukazuju da je on znacajno nizi od onoga kod dece iz standardne populacije. U nasoj zemlji ta problematika se nije u dovoljnoj meri istraživala, verovatno iz straha da rezultati ne bi potvrdili ono što svaki defektolog i ostali stručnjaci koji rade sa lakse psihicki ometenima znaju, a što je već i Ured Ujedinjenih nacija u Zenevi, Odjel za socijalne poslove, istakao: siromastvo stvara hendikep, a hendikep uzrokuje siromastvo. Sproveden je manji broj analiza sa skromnim metodoloskim zahtevima, koji ukazuju na izrazito niski socijalni status lakse psihicki ometenih učenika npr. u Pirotu i Sisku.

Cilj ovog istraživanja je bio da se definise nivo i struktura socijalnog statusa lakse psihicki ometenih učenika, te da se utvrde razlike u odnosu na učenike iz standardne populacije na teritoriji SAP Vojvodine. Na taj način se mogu

dobiti i informacije o mogućem uticaju socijalnog statusa na kognitivno funkcionisanje dece, kako je to već ranije uočeno u istraživanju Bale i saradnika (1985).

Osnovna hipoteza u ovom istraživanju je da postoji statistički značajna razlika u nivou i strukturi socijalnog statusa između lakse psihicki ometenih učenika i učenika iz standardne populacije.

3 METOD RADA

3.1 Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika sačinjavalo je 186 lakse psihicki ometenih učenika i 132 učenice iz specijalnih škola u Novom Sadu (Dr Milan Petrović) i Zrenjaninu (9. maj), te 160 učenika i 118 učenica redovne osnovne škole "Novosadski partizanski odred", koji su predstavljali uzorak iz standardne populacije u Novom Sadu. Uzrast ispitanika bio je od 10 do 13 godina.

Lakse psihicki ometena deca u ovom istraživanju su ona deca osnovnoskolskog uzrasta za koju je stručna komisija za

razvrstavanje utvrdila, na osnovu Pravilnika o razvrstavanju i evidenciji dece i omladine ometene u fizickom i psihickom razvoju, da im je takvo vaspitanje i obrazovanje neophodno. Prema nekim ustaljenim, ali ne i potpuno valjanim i pouzdanim merilima, to su deca sa kvocijentom inteligencije od 51 do 70.

3.2 Uzorak varijabli

Upitnik za procenu pasivnog socijalnog statusa ispitanika cinio je sistem sledecih varijabli iz upitnika DS-2 (Saksida i Petrovic, 1972):

- 1) skolska kvalifikacija oca (SKOLOT),
- 2) skolska kvalifikacija majke (SKOLMA),
- 3) polozej oca na radnom mestu (RAMEOT),
- 4) polozej majke na radnom mestu (RAMEOT),
- 5) prosečni mesečni dohodak domaćinstva (DOHODA),
- 6) roditelji živi (ZIVIRO),
- 7) roditelji razvedeni (RAZVEL),
- 8) roditelji poseduju vikendicu (VIKEND),
- 9) roditelji poseduju automobil (AUTOMO),
- 10) karakteristike mesta u kojem je otac proveo mladost (MESTOT),

- 11) karakteristike mesta u kojem je majka provela mladost (MESTMA),
- 12) roditelji poseduju kucu (POKUCU),
- 13) broj clanova porodice (CLANPO).

Navedene varijable bile su ordinalnog tipa, osim procene dohotka i broja clanova porodice, koje su bile izvedene na intervalnoj skali. Upitnike su ispunjavale odeljenske stariesine u saradnji sa socijalnim radnikom, a na osnovu postojece dokumentacije u skolama.

3.3 Metode obrade podataka

Istrazivanje znacajnosti razlika u prostoru primenjenih varijabli izmedju lakse psihicki ometenih ispitanika i ispitanika iz standardne populacije vrseno je kanonickom diskriminacionom analizom (programom Cooley i Lohnesa, 1971), a programom COMPAT (Mominovic, 1983) analizirana je kompatibilnost faktorskih struktura tih prostora, posto je postojala opravdana sumnja da se radi i o kvalitetnim razlikama u socijalnom statusu kategorija ispitanika.

4 REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati istraživanja socijalnog statusa prikazani su tabelarno prema polu ispitanika. U prikazu rezultata izvršena je selekcija mogućih informacija, tako da se prikazu samo najvažniji rezultati u diskriminacionim i faktorskim analizama.

Dobijeni rezultati ukazuju da lakše psihicki ometeni učenici i učenice imaju značajno niži pasivni socijalni status nego učenici i učenice iz standardne populacije (Q za obe analize je $< .00$, tabela 1 i 2). Kod učenika diskriminativna funkcija objasnila je oko 57.5%, a kod učenica oko 70% zajedničke varijanse diskriminativnog prostora.

Detaljnijim pregledom rezultata diskriminacione analize može se zaključiti da su lakše psihicki ometeni učenici živeli u porodicama sa značajno većim brojem članova, u kojima su roditelji značajno nižeg obrazovanja i položajem na radnom mestu (tabela 1). Tome sledi i značajno manji dohodak domaćinstva i posjedovanje vrednijih materijalnih dobara, kao što su automobil, vikendica i kuća. Rezultati ukazuju da postoji više rasturenih porodica (roditelji razvedeni) kod lakše psihicki ometenih učenika, nego u porodicama učenika iz standardne populacije. Slično je i sa rezultatima u uzorku učenica (tabela 2).

Posto je test za homogenost matrica pokazao da se radi o različito uređenim socijalnim prostorima, što znači da se mogu očekivati i kvalitetne razlike u socijalnom statusu između kategorija ispitanika, bila je primenjena odgovarajuća faktorska analiza i analiza kongruencije struktura izdvojenih faktora. Na osnovu PB-kriterija (Stalec i Momirović, 1971) struktura primenjenih varijabli definisana je sa po dva faktora. Kod učenika iz standardne populacije dva faktora objašnjavaju 49,7% zajedničkog varijabiliteta, a kod lakse psihicki ometenih 48,1%. U tabeli 3 prikazane su samo matrice sklopova faktora, posto su matrice struktura bile slične sklopovima.

Prvi faktor je odgovoran za profesionalno-edukativni status oba roditelja, a drugi za prosečni dohodak domaćinstva i posedovanje statusnih simbola (vikendica, automobil) (tabela 3). Kod drugog faktora uočava se da ga definiše i veličina mesta iz koga potiču roditelji. Ta relacija ukazuje da roditelji koji su došli iz manjih mesta imaju više vikendica i automobila.

Korelacija između ova dva faktora je statistički značajna, te se može zaključiti da je, u stvari, osnova socijalnog statusa kod dece iz standardne populacije profesionalno-edukativni status roditelja.

Kod lakse psihicki ometenih decaKa prvi izdvojen faktor je, takodje, profesionalno-edukativni status roditelja, a drugi je odgovoran za integritet porodice (roditelji zivi, roditelji razvedeni).

Medjusobne Korelacije su znacajne, ali se moze zakljuciti da je za definisanje socijalnog statusa potrebno, pored profesionalno-edukativnog statusa roditelja, uzeti u obzir i integritet porodice. Analize su pokazale da to nije bitna karakteristika socijalnog statusa decaKa iz standardne populacije. To pokazuju i koeficijenti Kongruencije izdvojenih faktora u oba uzorka decaKa (tabela 4).

Kod devojcica su izdvojena, takodje, po dva faktora. Oni su kod devojcica iz standardne populacije objasnjeni sa 51,3%, a kod lakse psihicki ometenih sa 45,6% zajednickog varijabiliteta.

Moze se uociti da postoji znacajna razlika u sklopovima i strukturama izdvojenih faktora. Kod devojcica iz standardne populacije prvi faktor moze se definisati kao profesionalno-edukativni status oca, a drugi kao profesionalno-edukativni status majke. Izmedju njih je visoko znacajna korelacija, pa se u osnovi moze govoriti o zajednickom profesionalno-edukativnom statusu roditelja.

Kod lakse psihicki ometenih devojica prvi faktor je profesionalno-edukativni status roditelja, a drugi se moze interpretirati kao primarni rezidencijalni status roditelja. Izmedju ta dva faktora ne postoji znacajna korelacija, te se mogu smatrati relativno nezavisnim.

Kongruencije izdvojenih faktora pokazuju da su samo prvi faktori slicni, ali manje slicni nego kod učenika (tabela 4).

Analizirane socioloske dimenzije i odgovarajuće manifestne karakteristike u ovom istraživanju posmatraju se kao jedan od skupova egzogenih činilaca koji mogu, na izvestan način da uticu na antropoloske karakteristike i na interakciju nasledja i sredine ispitanika, na njihov rast i razvoj, na razvoj njihovih sposobnosti. Za ovaj rad od važnosti su, u prvom redu, intelektualne sposobnosti lakse psihicki ometenih ispitanika.

Dobijeni rezultati ovog istraživanja su u skladu sa rezultatima stranih istraživanja (npr. Wisemana, 1966; Jensena, 1972; Vernona, 1977 i dr.), kao i domaćih (npr. Džamonja, 1976). Ona ukazuju na činjenicu da je socijalno-ekonomski status porodice u tesnoj povezanosti sa nivoom razvoja intelektualnih sposobnosti dece, kao i na mogućnost da se te sposobnosti dodatno razvijaju u izvesnoj mjeri pod uticajem boljih socijalno-ekonomskih uslova u porodici i okolini. To narocito

zavisi, pored ekonomskog statusa, od nivoa obrazovanja roditelja, posto ce obrazovaniji moci na uspesniji nacin da vode vaspitno-obrazovni proces dece u porodici, sto doprinosi razvoju intelektualnih sposobnosti dece.

Uticao je celokupnog socijalnog statusa na intelektualne sposobnosti je ipak ogranicen. Okolina deteta ne moze razviti te sposobnosti u vecoj meri ako ono nema dispoziciju za njih. To se narocito odnosi na lakse, a narocito teze i tesko psihicki ometenu decu. Ona se mogu intelektualno razvijati i poboljsati svoj intelektualni nivo u odnosu na svoje vršnjake unutar svojih kategorija, ali ga nece razviti na nivo normalne (standardne) inteligencije ni pod najpovoljnijim socijalno-ekonomskim uslovima. Ti uslovi ce lakse psihicki ometenom detetu omoguciti da se osposobi za zivot, ali ne i da ima normalno razvijene intelektualne sposobnosti.

Rezultati potvrđuju cinjenicu da se bracni parovi uzajamno nalaze po svojim slicnim intelektualnim sposobnostima, koje se iskoristavaju za sticanje odredjenog socijalnog statusa. Isto tako, takvi bracni parovi postaju roditelji dece koja u velikoj meri nasledjuju njihove intelektualne potencijale, pa njihov socijalni status direktno utice na uslove prenatalnog razvoja deteta, kulturnog i socijalnog okruzenja u ranom detinjstvu, kao i na skolovanje dece. U

krajnjoj liniji sve to ima uticaja na intelektualni razvoj deteta, bilo ono urodjeno ili steceno retardirano, ili je normalnog kognitivnog funkcionisanja.

Ako se uzmu u obzir poznate teorije o uticaju ranog iskustva na razvoj kognitivnih sposobnosti (Heb, 1949), u kojima se naglasava pozitivan transfer ranog iskustva u resavanju problema na starije uzraste, moze se shvatiti da je vecini lakse psihicki ometene dece, zbog znatno nizeg socijalnog statusa, spreceno da bar jos malo razviju svoje retardirane sposobnosti, koje bi u standardnim uslovima mogli razviti. Jer, prema tim teorijama, u povoljnim okolnostima neka gornja granica razvoja kognitivnih sposobnosti definisana je genetskim dispozicijama, dok je u nepovoljnim definise sredina. Naime, nedovoljni socijalni i ekonomski uslovi u porodici u prvim godinama zivota deteta ostavljaju stalan negativan odraz na razvoj njegovih intelektualnih sposobnosti, koji se veoma tesko moze ublaziti i nadoknaditi u kasnijem periodu njegovog zivota.

Potrebno je voditi racuna o cinjenici da svi nabrojani faktori, i jos neki, uticu u interakciji, odnosno multiplikativno, a ne pojedinacno i izolovano.

5 ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata ovog istraživanja može se zaključiti da je socijalni status lakše psihicki ometenih ispitanika značajno niži od onih iz standardne populacije.

Najveći značaj u socijalnoj stratifikaciji lakše psihicki ometenih u odnosu na ispitanike iz standardne populacije ima mesečni dohodak domaćinstva, koji se ostvaruje najviše zahvaljujući školskoj kvalifikaciji oca i majke. Posle ovih karakteristika socijalnog statusa, veoma veliki značaj ima brojnost članova porodice, koja negativno utiče na socijalni status, a posebno na status domaćinstva lakše psihicki ometenih.

Značajna razlika utvrđena je u porodičnom statusu ispitanika. Lakše psihicki ometeni imaju značajno više razvedenih roditelja, a i tendenciju da su jedan ili oba roditelja umrli.

Dobijeni rezultati ukazuju da se celokupni prostor primenjenih varijabli za procenu socijalne stratifikacije kod ispitanika iz standardne populacije može objasniti u osnovi pomoću profesionalno-edukativnog statusa roditelja. Kod lakše psihicki ometenih potrebno je za objasnjavanje niskog

socijalnog statusa uzimati u obzir, pored profesionalno-edukativnog statusa roditelja, i integritet porodice. To se više odnosi na porodice decaka, pa se može shvatiti da je integritet porodice, odnosno da su bračne veze roditelja, jače u porodicama devojčica. Može se pretpostaviti da u porodicama sa lakše psihicki ometenim devojčicama postoje bolji odnosi između roditelja, te veća pažnja i odgovornost u procesu vaspitanja i obrazovanja, nego u porodicama sa lakše psihicki ometenim dečacima.

Poznato je da je za sada moguća prevencija nekih formi mentalne retardacije genetskog porekla (npr. phenylketonuria). Međutim, sve veće poznavanje uzroka genetskog porekla još ne osigurava prevenciju lakše psihicke ometenosti, ako ne postoje i odgovarajući socijalni uslovi. Naime, smatra se da se značajnim poboljšanjem zdravstvenih standarda i povećanjem broja medicinskih službi, poboljšanjem ishrane, kao i stvaranjem stimulativnih vaspitno-obrazovnih, kulturnih i emocionalnih uslova, može preventivno i kurativno delovati na lakšu psihicku ometenost. Postoje kod nas, i ne samo kod nas, takve preventivne mere ne primenjuju na vreme i u odgovarajućoj meri, broj lakše psihicki ometenih raste u svim zemljama, a ne samo kod nas. Na žalost, praksa još uvek pokazuje da siromastvo stvara hendikep, a hendikep uzrokuje siromastvo.

U buducim istrazivanjima socijalnog statusa razlicitih kategorija ispitanika trebalo bi da se vise vodi racuna o makro-faktorima sredine u kojoj se nalaze ti ispitanici. Tu se misli, u prvom redu, na razlike u uticaju ukupnih drustveno-kulturnih uslova, koji se tokom vremena kumuliraju i deluju u interakciji, sto moze da stvara velike razlike i izmedju, pa i unutar raznih kategorija stanovnistva. To se, kako je uocljivo, narocito manifestuje u kategorijama "standardne populacije" i "lakse psihicki ometenih".

Tabela 1. REZULTATI DISKRIMINACIONE ANALIZE KOD UCENIKA

VARIJABLA	GRUPA	XA	S	r	CENTROIDI
1. SKOLOT	LPO	5.2	2.6	-.51	Clpo= .66
	STA	7.2	2.0		
2. SKOLMA	LPO	3.0	1.9	-.67	Csta=-.87
	STA	5.3	1.8		
3. RAMEOT	LPO	3.1	1.2	-.27	
	STA	3.5	.8		
4. RAMEMA	LPO	1.3	.6	-.29	
	STA	1.7	1.0		
5. DOHODA	LPO	2.2	1.7	-.84	
	STA	10.1	6.9		
6. ZIVIRO	LPO	3.7	.4	-.11	
	STA	3.8	.5		
7. RAZVEL	LPO	1.6	.4	-.27	
	STA	1.9	.2		
8. VIKEND	LPO	1.0	.1	-.26	
	STA	1.1	.3		
9. AUTOMO	LPO	1.1	.3	-.58	
	STA	1.5	.5		
10. MESTOT	LPO	1.6	.9	.04	
	STA	1.6	.9		
11. MESTMA	LPO	1.6	.7	.16	
	STA	1.4	.8		
12. POKUCU	LPO	1.8	.4	-.30	
	STA	1.9	.2		
13. CLANPO	LPO	4.5	1.1	.71	
	STA	3.2	.8		

Tabela 2. REZULTATI DISKRIMINACIONE ANALIZE KOD UCENICA

VARIJABLA	GRUPA	XA	S	r	CENTROIDI
1. SKOLOT	LPO	4.6	2.1	.81	C1po=-.64
	STA	9.3	2.9		
2. SKOLMA	LPO	2.9	1.7	.80	Csta=1.07
	STA	6.6	2.3		
3. RAMEOT	LPO	2.7	.8	.69	
	STA	4.5	1.6		
4. RAMEMA	LPO	1.1	.5	.60	
	STA	2.4	1.5		
5. DOHODA	LPO	2.2	2.5	.81	
	STA	11.6	7.5		
6. ZIVIRO	LPO	3.8	.4	.10	
	STA	3.9	.5		
7. RAZVEL	LPO	1.8	.4	.26	
	STA	1.9	.2		
8. VIKEND	LPO	1.0	.1	.26	
	STA	1.1	.3		
9. AUTOMO	LPO	1.0	.2	.79	
	STA	1.6	.5		
10. MESTOT	LPO	1.6	.8	.00	
	STA	1.6	.9		
11. MESTMA	LPO	1.6	.8	.01	
	STA	1.6	1.1		
12. POKUCU	LPO	1.7	.4	.12	
	STA	1.8	.4		
	LPO	4.2	1.1		
13. CLANPO	STA	3.0	.8	-59	

Tabela 3. REZULTATI FAKTORSKIH ANALIZA

VARIJABLA	M				F			
	STA		LPO		STA		LPO	
	OBQ1	OBQ2	OBQ1	OBQ2	OBQ1	OBQ2	OBQ1	OBQ2
1. SKOLOT	1.19	-.08	1.53	.16	1.43	.13	1.19	.07
2. SKOLMA	1.20	.30	1.11	-.48	.16	1.30	.89	-.20
3. RAMEOT	1.39	-.32	1.24	.21	1.83	.01	1.08	.08
4. RAMEMA	1.50	.15	.69	-.28	.08	1.60	.63	-.09
5. DOHODA	.57	.87	.40	-.07	.80	.51	.42	.09
6. ZIVIRO	-.02	.11	.27	.75	.29	-.25	.23	.05
7. RAZVEL	-.20	.14	.11	-.82	.13	-.11	.19	-.23
8. VIKEND	-.14	.65	.11	-.14	.44	.17	.42	.06
9. AUTOMO	.27	.68	.62	-.18	.54	.18	.51	.06
10. MESTOT	.27	-.83	.31	.32	-.60	.50	-.07	1.16
11. MESTMA	.37	-.81	.10	.28	-.84	.89	.13	1.09
12. POKUCU	-.25	.19	-.05	.09	.36	-.02	.17	.01
13. CLANPO	-.23	.11	-.38	.09	-.06	.02	-.21	.26
	r=.26		r=.18		r=.37		r=.06	

Tabela 4. KOEFICIJENTI KONGRUENCIJE FAKTORA

	M		F	
	OBQ11po	OBQ21po	OBQ11po	OBQ21po
	OBQ1sta	.91	-.17	.80
OBQ2sta	.09	-.29	.53	.32

L I T E R A T U R A

1. Bala, G., i sar.:
Sposobnosti i osobine lakse psihicki ometenih učenika.
Fakultet fizicke Kulture Univerziteta u Novom Sadu.
Novi Sad, 1985.
2. Gredelj, M., A. Hosek, K. Momirovic:
Kanonicke relacije morfoloskih Karakteristika i
intelektualnih sposobnosti nakon parcijalizacije
socioloskih cinilaca koji mogu utjecati na procese rasta i
razvoja. Kineziologija, Vol. 10, br. 3, 1980, str. 10-14.
3. Heber, R.:
An experiment in prevention of cultural-familial mental
retardation. Amsterdam, Swets and Zeitlinger, 1971.
4. Hosek-Momirovic, A.:
Utjecaj socioloskih Karakteristika na motoricke
sposobnosti. Kineziologija, Vol. 9, br.1-2, 1979, str. 107-
124.
5. Hosek, A., K. Momirovic, F. Prot:
Neposredni utjecaj obrazovanja i drugih socijalnih cinilaca
na razvoj koordinacije pokreta. Kineziologija, Vol. 12, br.
1-2, 1981, str. 77-81.
6. Hosek, A., K. Momirovic:
Neki metodoloski problemi u ispitivanjima socijalne
diferencijacije. Referat na II Socioloskim susretima,
Portoroz, 1983.
7. Jensen, A.:
Genetics and intellingence. London, Methuen, 1972.
8. Komisija za rad na produzenom boravku Specijalne osnovne
skole u Sisku:
Socijalno-ekonomska struktura porodica učenika specijalne
osnovne skole u Sisku. Pregled, XII, br. 3, 1976, str. 250-
252
9. Momirovic, K., A. Hosek, K. Bosnar:
Utjecaj socijalnog statusa i inteligencije na povezanost
obrazovanja i koordinacije pokreta. Kineziologija, Vol. 12,
br. 1-2, 1981, str. 83-86.
10. Panajotovic, S.:
Socijalno-ekonomska struktura porodica učenika Specijalne
osnovne skole u Pirotu. Pregled, XI, br. 3, 1975, str. 188-
191.

11. Petrovic, K., K. Momirovic, A. Hosek:
Relation between taxonomic structures determined on the indicators of social status and taxonomic structures determined on the measures of motor abilities. U: Petrovic, K. i A. Hosek: Prilozi za sociologiju sporta, Fakultet za fizicku kulturu Sveucilista u Zagrebu, Zagreb, 1986.
12. Saksida, S., K. Petrovic:
Teoreticni model socialne stratifikacije. Teorija in praksa, Vol. 9, br. 10, 1972, str. 1407-1419.
13. Vernon, P., G. Adamson, D. Vernon:
The psychology and education of gifted children. London, Methuen, 1977.
14. Wiseman, S.:
Environmental and innate factors and educational attainment. U: Meade, J, A. Parkes, Genetic and environmental factors in human ability, John Wiley, New York, 1966, str. 373-386.